

MEGEMLEKEZÉS

Szabó József

(1940–2021)

2021. január 12-én örökre itt hagyott bennünket Szabó József tanár úr, a Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének nyugalmazott professzora, egykori vezetője. 81 évet élt, gazdag nyelvészeti örökséget hagyott maga után, és ebben a névtan is jelentős helyet kapott. A népnyelv és a néprajz iránti érdeklődésével a Nyíri Antal által is képviselt szegedi hagyományt követte, amit később továbbfejlesztett és kiegészített a nyelvföldrajz, a szociolingvisztika irányában. A legtöbb figyelmet szülőfaluja, a Tolna megyei Nagykónyi és környéke nyelvjárási leírására fordította. Számos idevágó tanulmánya, adatközlése mellett önálló kötetek jelzik az egész életpályát átívelő, bensőséges elköteleződését a szülőföld nyelvéhez és kultúrájához:¹ Nyelvjárási szöveggyűjtemény Nagykónyiból (1982), A nagykónyi nyelvjárás (1986), Koppány menti tájszótár (2000, Sz. Bozóki Margittal). Kandidátusi disszertációjával új tematikai és módszertani fejezetet nyitott a magyar dialektológiában, mivel Deme László mondattani rendszerét alkalmazva egy elhanyagolt területet, a nyelvjárási szintaxist karolta fel, szociolingvisztikai beágyazottsággal (A mondat szerkesztés nyelvészeti vizsgálata a nagykónyi nyelvjárásban, 1983). Akadémiai doktori értekezésével a modern, nyelvatlaszokra és nyelvtatisztikára épülő nyelvföldrajz egyik fejezetét írta meg (Magyarországi és jugoszláviai magyar nyelvjárászigetek, 1990), amellyel a Benkő Loránd és Imre Samu által megalapozott magyar geolingvisztikai irányzatot erősítette. Legfontosabb 20. századi dialektológiai tanulmányait külön kötetben is kiadta (Nyelvjárási és szociolingvisztikai tanulmányok, 1999), de még utána is folytatta ezirányú kutatásait. Különösen érdekelte a népi szemléletmód megjelenése a nyelvjárási lexikában és szemantikában. Esettanulmányain kívül külön könyvet is szánt a témakörnek (A népi szemléletmód tükröződése nyelvjárásaink szókészletében, 2007).

Kutatási eredményeit nemcsak cikkekben és könyvekben, hanem hazai és nemzetközi konferencia-előadásokban is közvetítette. Tagja volt a Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányának és az Internationale Gesellschaft für Dialektologie des Deutschennek, valamint a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságnak.

Névtani munkásságának kezdete a múlt század hatvanas-hetvenes éveinek fordulójára tehető, amikor helynévgyűjtésbe kezdett, és be is számolt gyűjtési tapasztalatairól (1970). Külön is közzétette szülőfaluja földrajzi neveit (1974), illetve jelentős részt vállalt szűkebb pátriája, a Dél-Dunántúl, szorosabban véve Somogy és Tolna megye helyneveinek önálló

¹ Életművének bibliográfiája (2016-ig) elérhető a Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének a honlapján: http://mnyelv.bibl.u-szeged.hu/Szabo_publicaciok.html.

kötetben való közzétételében (1974, 1981). A földrajzi nevek gyűjtésének, ellenőrzésének és közzétételének kézikönyvében a kéziratkészítés fejezetét írta meg (1978). A Dél-Dunántúl mellett – szegedi kötődése révén – az Alföld kínálta neki a másik kedves gyűjtési területet. Helytörténeti és néprajzi kiadványokban többek között Szőreg (1977), Algyő (1987), Kiskundorozsma (1995) és Szatymaz (2002) földrajzi neveit tette közzé. Folyamatosan követte az országos helynévgyűjtő mozgalom alakulását, és ismertetéseiben reflektált a kiadványaira (pl. Vas megye földrajzi nevei, 1984; Baranya megye földrajzi nevei, 1985; A mátészalkai járás földrajz nevei, 1990; Bács-Kiskun megye földrajzi nevei I. Kiskunfélfegyháza és környéke, 1998; Veszprém megye földrajzi nevei IV. A Veszprémi járás, 2002).

Tudományos és népszerűsítő cikkekben mutatta meg a helynévgyűjtemények sokoldalú felhasználásának lehetőségeit, legyenek azok nyelvészeti, néprajzi, településtörténeti, történettudományi vagy honismereti érdekűek. Ilyenek például a következők: a) etimológia, szótörténet: Nagykónyi község nevének eredetéről (1981), Keresztnévi eredetű közszevak Nagykónyi nyelvjárásában (1985), Néhány oszmán-török eredetű földrajzi nevükről (2000); b) onomatodialektológia: Csongrád megye nyelvjárási sajátosságainak áttekintése a földrajzi nevek alapján (1981), Újabb adatok a *Tabán* földrajzi név elterjedéséhez (1983), A *cserény* tájszó földrajzi neveinkben (1987); c) hagyományörzés, helytörténet: A török hódoltság néprajzi emlékei a földrajzi nevekben (2000), Hagyományörzés Veszprém földrajzi neveiben (2003), Miként vall Veszprém múltjáról a *Tobak szér* és a *Tobak utca?* (2005), Régi korok emléke Somogy megye földrajzi neveiben (2010), Régi korok emléke Tolna megye földrajzi neveiben (2010), Szent István és Mátyás király emléke a Veszprémi járás földrajzi neveiben (2011). Több tanulmányban is foglalkozott a dél-dunántúli német és délszláv lakosság helynévi nyomaival. A török hódoltság néprajzi és nyelvi maradványai földrajzi neveinkben (2008), valamint A tatárjárás emléke a földrajzi nevekben és néhány néprajzi gyűjtésben (2017) című könyveivel a néprajztudománynak is nagy szolgálatot tett, megerősítve ezzel a szegedi etnolingvisztikai hagyományokat.

Szabó József tanár urat kezdő kutató korom óta módomban volt ismerni. Először dialektológiai és névtani tanácskozásokon, konferenciákon találkoztunk. Nagy szeretettel figyelte és szólította meg a szárnyukat próbálgató fiatalokat, de biztatta a már sínre került, nevet szerzett szakembereket is. Sokat jelentett a figyelmessége, közvetlensége, a barátság, amellyel nyilvánosan és magánbeszélgetésekben is megajándékozott bennünket. Magatartása ugyanakkor egyfajta kötelezettségvállalást is közvetített egyrészt a magyar nyelv és kultúra, másrészt a szűkebb szülőföld hagyományainak megőrzése, ápolása irányában.

Kedves Tanár Úr! Megértettük és továbbadjuk ezt a nemes üzenetet!

JUHÁSZ DEZSŐ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1508-9688>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar